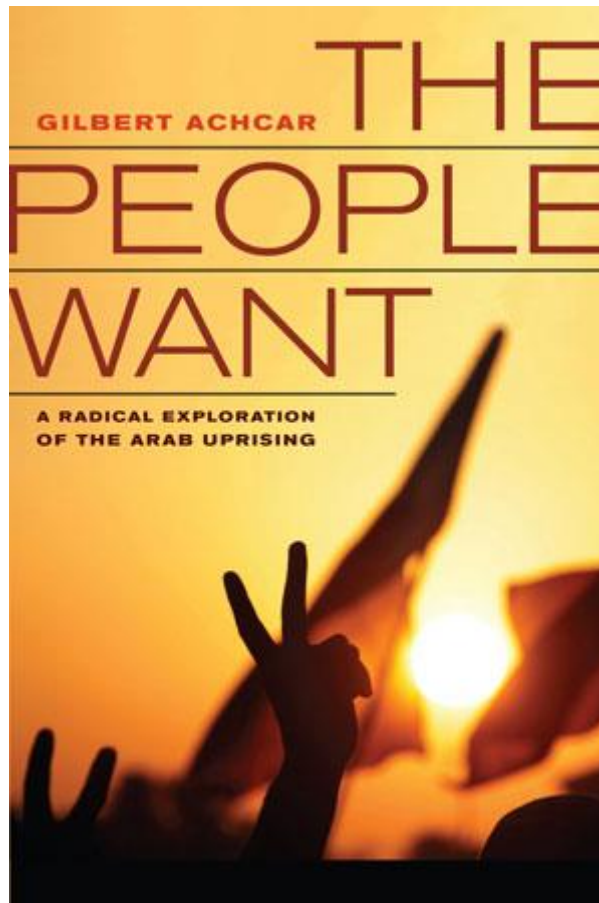

Sam Dathi

Folket vill: En radikal analys av upproren i arabvärlden

Counterfire, 28 mars¹

Gilbert Achcars nya analys av samhälle och revolution i arabvärlden innehåller mycket av stort intresse, men är heller inte problemfri, skriver Sam Dathi

Tvärtemot mycket av den ordinära rapporteringen var inte de uppror, som spred sig över hela MENA-regionen (Mellanöstern, Nordafrika) 2011, något som liknade årstidernas växling. Araberna vaknade inte upp plötsligt, som efter någon vinterdvala, och promenerade ut i den liberala demokratis värme. I stället utgjorde upproren höjdpunkten på långvarig folklig kamp mot ett system, som alltför länge berövat arabvärldens folk bröd, frihet och social rättvisa. Det verkar då helt logiskt att upproren inte fridfullt kommer att införa västlig demokrati, något som störtandet av Mursi visar.

Därför hävdar Gilbert Achcar i sin senaste bok, *The People Want: A Radical Exploration of the Arab Uprising* [publicerad i juni 2013], att vad vi nu bevittnar i MENA-regionen är början till en långsiktig revolutionär process, som kommer att hålla på i årtal, kanske årtionden, för att fullbordas. Denna process kommer inte att upphöra förrän de underliggande orsakerna till revolutionerna har fått en lösning, och ”det kan bara ske genom djupgående socio-ekonomiska förändringar” (sid. 17).

Innan jag fortsätter måste jag harkla mig ordentligt. I likhet med många andra inom vänstern blev jag förvånad över Achcars stöd (eller vad han kanske själv skulle vilja kalla ”icke motstånd”) för en del av västs interventioner i MENA-regionen sedan 2011. I likhet med många andra började jag ifrågasätta insikterna hos författaren till *The Arabs and the Holocaust*. Jag ska inte förneka att en

¹ <http://www.counterfire.org/index.php/articles/book-reviews/17129-the-people-want-a-radical-exploration-of-the-arab-uprising>

dålig smak dröjde sig kvar i min mun också när jag började läsa *The People Want*. Efter avslutad läsning, även om jag sätter stora frågetecken kring delar av hans analys, konstaterar jag att detta är en mycket värdefull text, som innehåller en rad intressanta påpekanden. Under alla omständigheter den mest omfattande genomgången av ämnet som jag hittills läst. Det är skönt att han i boken avstår från att komma med några direkta argument för utländska interventioner. Jag gissar att detta beror på att han insett, att den fientliga reaktion detta skulle ha lett till hos många skulle ha utgjort ett hinder för att på allvar ta sig an texten.

The People Want är inte bara en radikal analys, som bokens undertitel antyder: den är uttalat och obesvärat marxistisk till sin inspiration. Achcar refererar förvisso emellanåt till icke-marxister, framför allt Max Weber, men återvänder alltid till rötterna. Det är i själva verket Achcars användning av marxistisk teori, som ger hans analys den finkänslighet, som saknas i ”Arabvårs”-liknande framställningar från liberala observatörer.

Grundorsaken till upproren i arabvärlden

Achcar börjar med att granska upprorens rötter. Han utgår från Marx' välkända formulering i förordet till *Ett bidrag till kritiken av den politiska ekonomin* och skriver att revolutionerna utlöstes av konfrontationen mellan produktionsförhållanden och produktivkrafter, vilket ledde till att regionens ekonomiska utveckling blockerades. I mer empiriska termer har MENA-regionen (i grova drag efter den nyliberala vändningen på 1970-talet) upplevt en allvarlig stagnation vad gäller den ekonomiska tillväxten, som på sistone till och med legat under den i det Afrika som ligger söder om Sahara. Till detta kommer att regionen plågats av rekordartad undersysselsättning, särskilt bland ungdom, akademiker och kvinnor. Det är dessa samhällsekonomiska bekymmer, som utgör det avgörande skälet till de folkliga explosionerna. Till stöd för detta kommer Achcar med övertygande, och lättillgängliga, statistiska belägg.

Men vad var det som orsakade denna långvariga blockering av utvecklingen? Achcar hävdar att det inte är kort och gott nyliberalismen, som en del inom vänstern lite slött hävdar. Trots allt har ju länder som Indien, där nyliberala recept tillämpats mer grundligt, uppvisat höga tillväxtsiffror de senaste åren. Inte heller handlar det om någon banal följd av den internationella ekonomiska krisen, som andra påstår, eftersom MENA-regionen drabbats mindre av krisen än andra delar av världen. I själva verket hävdar Achcar helt riktigt, att det inte ligger något mystiskt bakom den låga tillväxten och den höga undersysselsättningen: det är följden av den beklagliga bristen på investeringar i MENA-regionen, såväl offentliga som privata, de tre senaste decennierna.

I sin tur beror denna brist på investeringar på den specifika form av kapitalism, som är förhärskande i regionen. Achcar förklarar att det första omisskännliga särdraget hos kapitalismen i MENA-länderna är att de är *rentier*-stater i betydelsen att det (huvudsakligen) hämtar en betydande del av sina intäkter från export av produkter som olja och gas. Detta innebär att arabregimerna är mindre beroende av inkomster av skatter och blir därigenom i hög grad ekonomiskt oberoende av befolkningen. Som Achcar uttrycker det: ”En uppfattning som luftats så ofta att den förvandlats till en kliché går ut på att ju mindre regeringar är beroende av skatteintäkter, desto mindre demokratiska blir de” (sid. 75).

Ett andra särdrag hos MENA-kapitalismen är att nästan alla arabregimer existerar i ett spektrum som sträcker sig från långvarigt familjebaserad till nyligen familjebaserad. En *familjebaserad* regim (som Gulfmonarkierna, Libyen och Syrien) kännetecknas av envælde, att makten ärvs och att den är diktatorisk. Den lägger beslag på staten som sin egen privata tillhörighet. Myndigheternas godtycke och mutbarhet leder också till frånvaro av ett godtagbart rättssystem. I ett sådant sammanhang breder korrupktion och en kompissbaserad kapitalism ut sig under en parasitär statsbourgeois i stället för vad han talar om som ”en marknadsbourgeois”. I själva verket skärper MENA-ländernas karaktär av rentierstater den familjebaserade prägel.

Nyligen familjebaserade regimer (som Tunisien och Egypten) skiljer sig från traditionella familjebaserade regimer genom att de förra kännetecknas av en viss åtskillnad mellan stat och regim, eller för att tala med Weber, har en ”rationellt legal” byråkratisk dimension. Men i likhet med familjebaserade regimer plågas de likväl av nepotism och korruption. Achcar diskuterar ingående den roll som väst imperialismen spelat sedan början av 1900-talet när det gäller att förankra dessa föråldrade styressätt för att dessa oljerika stater ska förbli fogliga vasaller.

För att återvända till den tidigare nämnda frågan om bristen på investeringar i MENA-regionen skriver Achcar, att det är lätt att inse varför den specifika formen av kapitalism bromsar investeringar: De nyligen familjebaserade/familjebaserade regimerna vill absolut inte investera tillräckligt, utan använder i stället staten som mjölkko; dessutom vill inte privata intressen investera eftersom de inte gärna binder sitt kapital till en ekonomi som härjas av nepotism, korruption och laglöshet. I stället använder investerarna regionen för att satsa på riskkapitalism och spekulativ handel för att uppnå kortsiktiga vinster i stället för långsiktiga produktiva investeringar, som leder till sysselsättning. I grund och botten är det dessa strukturella orsaker som hindrat utvecklingen inom MENA-regionen.

Jag anser att Achcar har viktiga lärdomar att komma med här, emellanåt verkar det nästan som om han menar att om det i ett land fanns en mer dominerande ”marknadsbourgeois”, och därmed ”normal” kapitalistisk utveckling, skulle förutsättningarna för revolution upphöra. Om så vore fallet skulle revolutionär kamp vara meningslös, förutom i de mest efterblivna ekonomierna, en ståndpunkt som jag givetvis inte kan godta.

Den allmänna motsättningen måste vara överbestämd

Achcar fortsätter med att betona att även om den allmänna motsättningen mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden kan ställa en revolution på dagordningen kommer inte detta ensamt att leda till *en revolutionär situation*, än mindre ett framgångsrikt störtande av regimen. Achcar citerar Althusser och hävdar att för att en revolutionär situation ska uppstå måste den allmänna motsättningen var ”överbestämd” av en hel rad av ”lokala, regionala och internationella konjunkturella faktorer, som bidrar till att öka spänningarna” (sid. 144). I det tredje kapitlet ger han en livfull bild av dessa konjunkturella faktorer, som han uppfattar dem. Där ingår: Västlig imperialism, Bush’ ovilja under det första årtiondet av 200-talet att främja demokrati i regionen, vilket oavsiktligt försvagade självhärskarstaternas ställning, samt den revolutionering av arabiska nyhetssändningar som Al-Jazeera innebar.

Det var därför denna smältdegel av olika konjunkturella tendenser i förening med MENA-kapitalismens särdrag, som orsakade en explosivt överbestämd situation 2011. Även om det kanske blir överdrivet formelmässigt när Achcar lutar sig mot althusseriansk överbestämning ger hans diskussion av olika konjunkturella faktorer en sammanhängande och insiktsfull bakgrund till upproren.

Achcar citerar Lenin och övergår till att erinra oss om att varje revolutionärt läge inte leder till en revolution i stånd att bli kvitt ifrågavarande despot och utlösa en långsiktig revolutionär process. Ansamlingen av de *objektiva* faktorer som angetts ovan (t ex de faktorer som är ”oberoende av viljan” hos den revolutionära klassen) kan leda till ett revolutionärt läge, men detta kan bara leda till att despoten störtas och utlösa en revolutionär process *om* de objektiva faktorerna åtföljs av en *subjektiv* förändring, ”nämligen förmågan hos den revolutionära klassen att inleda revolutionärt agerande i massomfattning tillräckligt starkt för att krossa (eller skingra) den gamla regeringen” (sid. 145, citat av Lenin).

Och även om organiserat politiskt motstånd var (och fortfarande är) en allvarlig bristvara i MENA-regionen konstaterar Achcar likväl att det i varje fall i Tunisien och Egypten funnits kraftfulla arbetarrörelser, som i årtal varit engagerade i effektiva massaktioner. Tillsammans med nätverk av ungdomar, som använder sig av digital aktivism och sociala medier i båda länder (som 6 april-rörelsen i Egypten) stod dessa krafter för starka subjektiva faktorer, som i kombination med de

objektiva faktorerna banade väg för det snabba störtandet av Ben Ali och Mubarak. Framgångarna för dessa massrörelser stärktes i hög grad av bl a deras brist på sekterism, eller, med Achcars ord, hade ”en horisontell homogenitet i sin sociala struktur” (sid. 173).

Jag godtar Achcars analys att långsiktiga revolutionära processer i Tunisien och Egypten utlöstes av starka massrörelser, som mobiliserades genom revolutionär organisering. Men jag är mindre klar över vad Achcar har för grund för att sedan gå vidare till att hävda att samma långsiktiga revolutionära process också utlösts i länder som Syrien. Jag säger detta eftersom, och även Achcar själv medger detta, att det revolutionära massagerandet (de subjektiva faktorerna) i Syrien inte på långt när varit kraftfullt nog för att kunna störta regimen. En del av orsaken till detta är den envisa sammanhållningen och repressiva karaktären hos den familjebaserade syriska staten, som för övrigt i första rummet hindrade någon arbetarrörelse från att uppstå där. En annan orsak har varit sekterismen, inte minst mängden av kontrarevolutionära, fundamentalistiska inslag inom rörelsen, emellanåt uppbackade av utländska makter. Kanske har Achcars förståeliga önskan att få se den hänsynslösa Assadregimen störtad fått honom att inta en idealistisk hållning till upproret i Syrien.

Likväl kommer det säkerligen, de närmaste åren, att komma en räkenskapsdag då det syriska folket gått samman, och genom en rad trevande försök, blivit i stånd att bilda en enad revolutionär rörelse som kan besegra tyrannen Assad och därmed utlösa en revolutionär process.

Fredliga uppror i förhållande till våldsamma

En av de mest kontroversiella aspekterna av *The People Want* är Achcars argument, att inbördeskrig hela tiden varit oundvikliga i länder som Libyen och Syrien, medan de gick att undvika (och också undveks) i Egypten och Tunisien. Orsaken är, hävdar Achcar, att de förra är (eller i Libyens fall, var) familjebaserade stater. Som tidigare sagts innebär det att staten är den härskande gruppens personliga egendom. En avgörande följd av detta blir att arméns elitgrupp utgör regimen ”pretorianska garde”, vars trohet mot den härskande gruppen garanteras via organiska band av stamtillhörighet, religion och/eller regionalism.

Detta pretorianska garde är därför villigt att gå i krig mot befolkningsmajoriteten för att försvara regimen. ”De vet att de kommer att förlora sina egna privilegier, kanske sina tjänster, om regimen faller. Det kan till och med leda till att de blir bestraffade för sina aktioner i regimen tjänst” (sid. 174). I exempelvis Syrien utgörs det pretorianska gardet (Republikanska gardet) av en religiös, alawitisk styrka ledd av Assads yngre bror Maher al Assad, som är oerhört lojal mot presidenten. I själva verket dominerar hela den syriska armén, uppifrån och ner, av alawiter, den religiösa gruppen de härskande i landet tillhör. Med andra ord anser Achcar att de syriska och libyska folken alltid kunnat räkna med krig.

Tunisien och Egypten däremot är (eller var) bara ny-familjebaserade stater, dvs det rådde en viss åtskillnad mellan regim och stat. Dessa stater kunde därför helt enkelt göra sig av med regimen samtidigt som de själva förblev intakta. I exempelvis Egypten kunde därför statens hårda kärna (bestående av militären) kasta Mubarak överbord, samtidigt som man behöll sin egen ställning och därmed möjliggjordes en relativt fredlig omvälvning. Detta betyder givetvis inte att den kommande revolutionära processen kommer att bli oblodig eller en lugn tur i ny-familjebaserade stater. Vi har ju också fått bevittna hur armén massakrerat folk på Kairos gator och annorstädes. Däremot innebär det att i varje fall den inledande brytningen, där despoten avsätts och utlöser den långsiktiga revolutionära processen kan bli fredlig, beroende på massrörelsens styrka.

Det är ett förbryllande argument. Men dessvärre är det detta sätt att resonera som, åtminstone delvis, fått Achcar att hamna i den förfärliga röra, där han argumenterat (inte i denna bok, men på andra håll) till förmån för utländsk intervention. I huvudsak går hans argumentation ut på att det syriska folket behöver vapen från USA för att kunna angripa det pretorianska gardet. Av liknande skäl var han 2011 för en flygförbudszon i Libyen för att bidra till att motstå Gaddafis attack mot Benghazi och därefter var han för att Nato skulle ge vapen till upprorssidan i Libyen. Man skulle

kunna säga att han såg dessa interventioner som det mindre onda när det handlar om att besegra familjebaserade regimer.

Det står klart att Achcars skäl här var helt rena och ärliga: han var inte ute för att följa en Christopher Hitchens i fotspåren. Ändå är hans slutsatser helt felaktiga: genom att stödja, eller snarare genom att inte motsätta sig dess imperialistiska interventioner tonar han på ett farligt sätt ned deras destruktivitet och hur frätande de kommer att bli för alla befrielseörelsers integritet. Det är alltid så att sådana interventioner *aldrig* är något mindre ont. Till sin heder medger Achcar klart att västliga interventioner är blodiga och inte utan förbehåll; hans misstag består i att inte tillskriva dessa fakta något som ens närmar sig deras verkliga innebörd. Genom sin utgångspunkt att inbördeskrig alltid skulle ha inträffat i familjebaserade Libyen och Syrien ger han till stor del västimperialismen en möjlighet att klara sig undan att man råar för en stor del av detta våld.

Av utrymmesskäl kommer jag inte att mala om alla välkända argument om varför Natos intervention gjort saker och ting omåttligt värre i Libyen och varför det skulle vara katastrofalt för folket om rebellerna i Syrien försågs med vapen. Allt jag vill säga om fallet Syrien är att lika mycket som jag inser hur svårt det kommer att bli för folket att störta Assad, inte minst på grund av regimens familjebaserade karaktär, kommer detta att bli oändligt mycket svårare och grymmare om utländska makter blandar sig i.

Sammanfattning

Eftersom Achcar i hela boken gör en revolutionärt marxistisk analys är det en besvikelse att hans sammanfattande förslag är i huvudsak reformistiska. Han skriver att ”vad som krävs idag är en återgång till den politik för utveckling som fördes då [från 1950-talet till 1970-talet], utan den despotism och korruption som följde med” (sid. 286). Vad Achcar talar om är alltså i grova drag Nasserism utan auktoritära inslag. Jag kan i och för sig gå med på att vi inte ska hysa några illusioner om att en socialistisk revolution är urskiljbar vid horisonten i MENA-regionen. Jag går också med på att en återgång till den satsning på utveckling, som kännetecknade tiden efter andra världskriget skulle utgöra en ytterst välkommen förbättring för folken i arabvärlden.

Detta kan ändå inte till syvende och sist vara svaret. En stat inriktad på utveckling skulle bara utgöra en tillfällig lösning på blockeringen av utvecklingen: en vänsterreformistisk regering skulle omedelbart utsättas för påtryckningar från fientliga, kapitalistiska krafter både inom landet och utanför och leda till att viljan till reformer skulle kastas överbord och övergå till *infitah* [öppna dörren för privata investeringar, ö.a], vilket också var vad som skedde under Nasser. I och med att situationen är som den är faller det på ledande marxister som Achcar att plädера för att vi måste kämpa för internationell socialism här och nu; dvs det handlar om socialism eller barbari.

The People Want rymmer en hel del insikter och många värdefulla kommentarer om upproren, även om den också på sina ställen inte är problemfri. Det som är inspirerande med boken är att, hur vi än må definiera de olika upproren, Achcar påvisar att araberna lärt sig att ”ge uttryck för sin demokratiska vilja på ett radikalt sätt” (sid. 292), inte bara via valurnorna utan på gatan. De står vid inledningen av en epok med enorma möjligheter.

Översättning: *Björn Erik Rosin*

Lästips (Achar om sin bok):

[”Folket vill”](#), intervju om boken med Achcar från april 2013

[Kan folket få vad de vill?](#), intervju från augusti 2013

[Folket vill – men har de någon chans?](#), intervju från februari 2014